

DŮLEŽITOST' UČITELSKÉJ ETIKY V PROGRAMOCH ŠTÚDIA UČITEĽSTVA

Marta GLUCHMANOVÁ

Súhrn: *Okrem mnohých pozitív priniesol dynamický rozvoj v našej spoločnosti po roku 1989 i niektoré negatívne stránky života, ku ktorým môžeme priradiť aj nové etické a morálne problémy v celej spoločnosti, vrátane výchovy a vzdelávania, či učiteľského povolania. Riešenie etických a morálnych problémov, ktoré sa v poslednej dobe čoraz častejšie rozmáhajú v školskom aj mimoškolskom prostredí u detí a dospievajúcej mládeže, môže byť len veľmi ťažko úspešné, ak nedôjde k ich riešeniu v celospoločenskom rámci. Škola nie je izolovaným priestorom, ktorej sa nedotýkajú problémy celej spoločnosti, ba práve naopak, celkové dianie a klíma v spoločnosti sa prejavuje v podobe etických a morálnych problémov v školských zariadeniach. Práve z toho dôvodu predpokladám dôležitosť učiteľskej etiky v programoch štúdia učiteľstva, kde by mohla prispieť aj k riešeniu, redukovaniu, či eliminácii spomínaných negatívnych javov.*

Kľúčové slová: *učiteľská etika, normy učiteľského povolania, pregraduálne a ďalšie vzdelávanie učiteľov*

Učiteľská etika pri riešení etických a morálnych problémov

V súčasnosti sa veľa hovorí v súvislosti so slovenským školstvom (ale nielen školstvom) o úpadku morálnych hodnôt, netolerantnosti, vzrastajúcom trende agresivity a násilia, vandalizme a podobne. Hovorí sa o „kríze školstva a výchovy“. Budúci pedagógovia by mali byť už počas štúdia a svojej prípravy na budúce povolanie viac orientovaní na riešenie etických a morálnych problémov spojených s výkonom povolania, vrátane riešenia negatívnych prejavov, s ktorými sa budú stretávať vo svojej takmer každodennej praxi.¹ Zdá sa, že nárast agresivity a násilia je jedným z prejavov globalizácie ľudského spoločenstva vôbec (vrátane kultúry a medziľudských vzťahov). Kládne to

---

¹ Naliehavosť tejto potreby potvrdzuje aj projekt uskutočnený na FF PU v Prešove skúmajúci uplatnenie absolventov učiteľstva v praxi a ich reflexiu pregraduálnej prípravy. Učítelia v základných a stredných školách pociťujú najväčšie problémy vo svojej práci s problémovými žiakmi, ktoré boli spojené s ťažkosťami v spoločnej komunikácii, nie sú pripravení na riešenie konfliktov – výchovných problémov. Škola ich nepripravila na spoločnú komunikáciu nielen s problémovými žiakmi, ale ani s rodičmi, rómskymi žiakmi, problémami plynúcimi z nezamestnanosti rodičov (Černotová, 2006: 52).

pred ľudstvo, našu spoločnosť, ale aj školstvo a učiteľský stav naliehavú potrebu najsť primeranú odpoveď na problém stojaci pred nami na začiatku 21. storočia.

Škola má podporovať intelektuálnu slobodu a toleranciu, usilovať sa o vytváranie dobrých foriem spolupráce medzi učiteľmi a žiakmi a medzi školou a rodinou. V rovnakom duchu sa vyjadruje aj Magdaléna Spilková, keď zdôrazňuje, že učitelia by mali pomáhať svojim žiakom posilňovať ich morálny a osobný charakter nielen tým, že by ich iba učili o princípoch, ale hlavne tým, že sú pre nich príkladom. Dôležité je, aby nehodnotil iba učiteľ, čo je dobré a čo zlé, správne a nesprávne, ale aby podporovali v čo najväčšej možnej miere hodnotiacu činnosť žiakov (Spilková, 2004, s. 157–181).

Dôležitosť učiteľskej etiky v programoch štúdia učiteľstva

Z toho dôvodu vo svojom príspevku by som chcela zdôrazniť potrebu zavedenia učiteľskej etiky v rámci pregraduálneho a ďalšieho vzdelávania učiteľov, ktorá by sa zaoberala aj riešením problematiky učiteľskej profesie, o ktorej sa často iba hovorí, ale veľmi málo sa koná pre jej primerané zavedenie v rámci učiteľského povolania. Cieľom môjho príspevku je vysvetliť a zdôvodniť význam a potrebu zavedenia predmetu učiteľská etika do prípravy učiteľov. Mám záujem prispieť k formovaniu učiteľskej etiky ako druhu profesijnej etiky v rámci aplikovaných etík intenzívne sa rozvíjajúcich vo svete najmä od osemdesiatych rokov 20. storočia. Zastávam názor, že práve v rámci učiteľskej etiky je priestor (v interdisciplinárnej spolupráci s ďalšími disciplínami, ako je filozofia, pedagogika, psychológia, možno aj sociológia) pre zlepšenie pripravenosti učiteľov na riešenie nových výchovných a vzdelávacích (často morálnych) problémov súvisiacich s výkonom ich povolania v súčasných podmienkach. U nás je však učiteľská etika ešte len v začiatkoch (tak po teoretickej, ako aj praktickej stránke) a je dosť často poznamenaná „zneužívaním“ etiky v názve, keď tento pojem „ukrýva“ všeličo možné, čo sa napríklad len veľmi okrajovo dotýka problematiky etiky a morálky. V širšom kontexte môže byť takým príkladom predmet etická výchova, ktorý sa učí na základných a stredných školách (Gluchman, 1996, s. 419–421). Veľmi často sa problematika redukuje len na otázku existencie etického kódexu učiteľskej profesie.²

Zdá sa, že s nástupom demokracie čoraz častejšie vyvstávajú v učiteľskom povolaní mnohé etické a morálne problémy, ktoré musíme riešiť, pretože, ak ich zanedbáme, môžu sa vymknúť z rúk a spôsobovať nedozerné následky. Zastávam názor, že je potrebná *učiteľská etika* ako predmet, ktorý je súčasťou prípravy učiteľov, a to aj z toho dôvodu, aby učitelia vedeli jednak správne identifikovať problémy svojej profesie, ale najmä identifikovať možné spôsoby riešenia morálnych problémov. Ďalším dôvodom je následná znalosť toho, ako priviesť svojich žiakov k uvažovaniu, či ich správanie a konanie je dobré alebo zlé, správne či nesprávne a podobne, taktiež aby si uvedomili

---

² Na problematiku potreby existencie etického kódexu učiteľa a zodpovednosťou za jeho plnenie v súvislosti s prípravou budúcich učiteľov upozorňujú aj ďalší autori (Černotová, 2006: 187–188; Kosová, 2006: 4). Paradoxne Martin Žilínek vo svojej knihe *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti* (1997) už uvádza etický kódex profesie pedagóga, ktorý je však v skutočnosti prekladom etického kódexu americkej organizácie učiteľov National Education Association a ktorý Žilínek prevzal od Lukniča (Žilínek, 1997: 201–203).

dosah svojho konania na iné mravné subjekty, aké sú dôsledky ich konania a správania. V tejto súvislosti Beáta Kosová konštatuje, že nezainteresovaní do daného problému často kritizujú učiteľov za ich neschopnosť vyriešiť mnohé novo vznikajúce problémy svojich žiakov, ktoré sú spôsobené jednak ekonomickými, sociálnymi príčinami, ale aj politickými rozhodnutiami. Napriek vedomiu veľmi vážnych dôsledkov, učitelia pociťujú ľahostajnosť a nezáujem o ich reálne problémy (vrátane etických a morálnych problémov – pozn. M. G.) zo strany verejnosti, vlády i vlastnej školskej reprezentácie (Kosová, 2006: 2).

Problematika pojmu *učiteľská etika*

Môžeme teda konštatovať aj fakt týkajúci sa slabosti, či takmer absencie teoretického rozpracovania problematiky učiteľskej etiky.³ Preto hovoríme o naliehavej potrebe existencie a „zviditeľnenia“ učiteľskej etiky v našich pomeroch. V tejto súvislosti si môžeme položiť otázku, či fakulty pripravujúce budúcich učiteľov a inštitúcie ich ďalšieho vzdelávania zdôrazňujú uvedomenie si povinnosti, možností svojich učiteľských práv, zodpovednosti svojho konania a správania, problémy spojené s učiteľskou profesiou, aké morálne a etické kritéria budú v budúcnosti napĺňať a pod.? V akom rozsahu a akú dôležitosť pripisujeme výučbe etiky a morálky budúceho učiteľa? Ide v podstate o to, aby sme študentov pripravili už počas štúdia a neskôr aj v praxi na zodpovedné riešenie morálnych a etických problémov, aby vedeli robiť správne rozhodnutia, uvažovali o dôsledkoch správania a konania svojho vlastného, detí a dospelujúcej mládeže, ale aj svojich kolegov, nadriadených a ostatných mravných subjektov zúčastnených vo výchovno-vyučovacom procese.

Vzhľadom na novodobé problémy vo výchove a vzdelávaní, sa domnievam, že je potrebné uvažovať o nevyhnutnosti miesta predmetu učiteľská etika⁴ v príprave a ďalšom vzdelávaní učiteľov, ktorá by sa zaoberala aj riešením problematiky učiteľskej profesie, o ktorej sa stále viac hovorí, ale veľmi málo sa robí pre jej primerané etablovanie v rámci učiteľskej profesie na Slovensku.

V tejto súvislosti Černotová konštatuje reálnu obavu, že študenti počas vysokoškolského štúdia sa dozvedia málo, alebo vôbec nič o tom, aké sú úskalia rozvoja osobnosti učiteľa, aké roly budú v učiteľskom živote a výkone zastávať, aké morálne a etické kritéria budú napĺňať, čo sa môže stať, ak ich porušia a podobne (Černotová, 2003: 181–184). Ďalej konštatuje, že na Slovensku sa iba výnimočne vyučuje predmet učiteľská etika, zrejme podľa personálneho „zabezpečenia“ fakulty. Domnieva sa, že

³ Pri rešerši odborných časopisov som zistila, že v slovenských podmienkach existuje len niekoľko príspevkov k problematike učiteľskej etike, ktoré sú buď prekladom cudzojazyčných textov (Brezinka, Homplewicz) alebo sú na nich postavené, čiže interpretujú názory jedného alebo druhého z autorov (viac Brezinku ako Homplewicza). Ani v Českej republike nie je situácia veľmi odlišná. Filozofia, resp. etici na Slovensku sa tejto otázke nevenujú takmer vôbec a medzi pedagógmi sa problematika učiteľskej etiky tiež neteší veľkému záujmu, keďže v mnohých prípadoch im chýba práve dostatočné filozofické vzdelanie.

⁴ Na základe prieskumu učiteľov stredných škôl Milan Darák zistil, že „všetci učitelia si uvedomujú potrebu kodifikácie učiteľskej etiky, ktorej základy by mali tvoriť etické požiadavky na odbornú, osobnostnú a mravnú spôsobilosť“ (Darák, 2001: 354).

pre napĺňanie všetkých spomenutých cieľov i úloh potrebného etického kódexu učiteľa by v kurikule učiteľskej prípravy mala existovať syntetizujúca disciplína zaradená v závere štúdia.⁵

Takmer v každodennej učiteľskej praxi sa stretávame s konaniami mnohých mravných subjektov, ktoré sú nezodpovedné a nie sú v súlade napríklad s princípom humánosti. Produkujú jednoznačne negatívne dôsledky a spôsobujú tak bolesť, utrpenie, strach, smútok, poníženie. Myslím si, že sú to „rukolapné“ negatívne dôsledky v rámci celej spoločnosti, ktorým je potrebné venovať čas aj prostredníctvom učiteľskej etiky, a preto nemali by ostať bez povšimnutia. Mnohí autori zdôrazňovali v učiteľskej etike blaho žiakov či študentov (Brezinka, 2002: 167). No myslím si, že rovnako nemali by sme zabúdať aj na samotného učiteľa, myslieť aj na jeho blaho či ochranu. Akú ochranu zabezpečuje zamestnávateľ učiteľovi? Myslí spoločnosť aj na jeho blaho? Zastávam názor, že aj také otázky sa týkajú učiteľskej etiky a v budúcnosti mali by byť obsiahnuté aj v etickom kódexe učiteľa.

Ak hovoríme o výchovno-vzdelávacích problémoch v učiteľskom povolani, v prvom rade by sme mali identifikovať etické a morálne aspekty, to znamená priviesť morálne subjekty k zamysleniu a uvažovaniu nad tým, prečo je konanie a správanie niektorých jedincov správne či nesprávne, čo je dobré alebo zlé a pod. V takomto kontexte by sme mohli uplatniť napríklad zlaté pravidlo: „Nerob iným to, čo nechceš, aby oni robili tebe“. Vieme, že negatívne prejavy spôsobujú druhým bolesť, smútok, depresívne stavy, ponížujú ľudskú dôstojnosť atď. Pri takomto konaní treba priviesť zúčastnené mravné subjekty k zamysleniu sa napr. nad otázkami: *Spôsobím svojím konaním a správaním bolesť druhej osobe? Aké dôsledky bude mať moje konanie? Ako vnímajú iní moje správanie? Dá sa niečo zlepšiť? Konám zodpovedne či humánne?*

Učiteľská etika by mohla poskytnúť učiteľom „nástroje“ na riešenie etických a morálnych problémov ich povolania aj v podobe rozličných etických teórií (konzekvencialistické a deontologické etické teórie, etika cnosti, diskurzívna etika atď.) či prístupov, ktoré ponúkajú a prostredníctvom nich priviesť učiteľov k tomu, aby uvažovali o samotných problémoch a o tom, akým spôsobom ich možno riešiť vo svojej praxi.

Učiteľská etika skúma etické a morálne aspekty práce učiteľa vo výchovnom a vzdelávacom procese, charakterizuje jeho pozíciu vo vzdelávacom systéme spolu s jeho mravnými presvedčeniami, kde morálne a etické je spojené s profesijným. Venuje pozornosť morálnym vlastnostiam učiteľa, jeho schopnostiam etického a morálneho uvažovania, rozhodovania, správania a konania, ďalej jeho schopnostiam predvídania dôsledkov konania vo vzťahu k všetkým dotknutým subjektom a schopnostiam niesť morálnu zodpovednosť za svoje rozhodnutia a konania. Okrem toho učiteľská etika

⁵ V tejto súvislosti Černotová navrhuje slovenskej a českej pedagogickej obci v rámci grantového a doktorandského úsilia pripraviť návrhy na obsah, metódy, formy výučby, didaktický materiál pre predmet, ktorý by integroval filozofiu, pedagogiku, psychológiu, didaktiku odborov, cvičnú prax študentov (Černotová, 2006: 187–188).

Podobne aj v Čechách, ako uvádza Spilková, v roku 1998 učitelia základných škôl v ankete na otázku, ako sú spokojní s prípravou budúcich učiteľov odpovedali, že „... vychovávajú vedcov, nie učiteľov; problematika základných škôl ich nezaujíma, nevenujú dostatok pozornosti psychológii dieťaťa, vzťahom žiak – učiteľ – rodičia“ (Spilková, 2004: 236–239).

skúma osobné, charakterové a pedagogicko-psychologické vlastnosti, ktoré zohrávajú dôležitú úlohu v jeho pedagogickej činnosti, najmä vo vzťahu k žiakom, študentom, v rovnakej miere aj kolegom, nadriadeným a rodičom, s ktorými prichádzajú do styku počas vykonávania svojej profesie. Učiteľská etika takisto sa zaoberá analýzou morálnych problémov učiteľského pôsobenia a v tejto súvislosti hľadá riešenia a poskytuje návody na riešenie konkrétnych morálnych problémov, s ktorými sa môže učiteľ stretnúť vo svojej každodennej profesijnej činnosti. V nadväznosti na to často formuluje aj etické kódexy učiteľa, resp. učiteľského povolania.

Zhrnutie

Ak by sme mali zhrnúť tieto úvahy, potom *učiteľská etika je jedným z odvetvových druhov profesijnej etiky, ktorej predmetom je teoretická reflexia etických a morálnych otázok učiteľskej profesie (vrátane formulácie morálnych hodnôt, princípov a noriem učiteľského povolania v podobe etického kódexu) a na druhej strane jej súčasťou je aj hľadanie odpovedí, respektíve riešení praktických morálnych problémov učiteľského povolania. Základom učiteľskej etiky je interdisciplinárny prístup založený na interakcii filozofie, etiky, pedagogiky a psychológie.*

Z toho dôvodu by bolo potrebné v programoch štúdia budúcich učiteľov, ale aj v rámci ďalšieho vzdelávania pedagógov zaviesť učiteľskú etiku, ktorá by mala svoje miesto v riešení a posudzovaní stále viac aktuálnejších problémov vyskytujúcich sa v školskom aj mimoškolskom prostredí.

Na základe toho bolo by vhodné v spolupráci s podobnými disciplínami – pedagogikou, psychológiou, zamyslieť sa nad prípravou metodologických materiálov pre učiteľov, ktoré by im poslúžili ako istý návod na riešenie etických a morálnych problémov typologicky podobného charakteru.

Predpokladám, že tento príspevok bude podnetom k ďalším diskusiám týkajúcim sa etických a morálnych problémov učiteľského povolania, a takisto by mohol prispieť k rozvoju učiteľskej etiky ako odvetvovej profesijnej etiky na Slovensku, ale aj v Čechách, pretože v tomto smere odborníci (filozofi, etici, pedagógovia) značne zaoštvávajú za súčasnými trendmi rozvíjanými odbornou verejnosťou vo svete.

Literatúra:

- BLÁHOVÁ, A. Morálny vplyv vzťahu učiteľ – žiak na účinnosť edukačného procesu. In *2. študentská vedecká konferencia*, 2006, Prešov: FFPU, s. 56–64.
- BREZINKA, W. *Filozofické základy výchovy*. Praha: Zvon, 2002.
- COLNERUD, G. Ethical Conflicts in Teaching. *Teaching and Teacher Education* 1997, 13, č. 6, s. 627–635.
- ČERNOTOVÁ, M. a kol. *Uplatnenie absolventov učiteľstva v praxi a ich reflexia pregraduálnej prípravy*. Prešov: Grafotlač Prešov, 2006.
- DARÁK, M. K niektorým problémom etiky učiteľskej profesie. In *Pedagogická profesia v kontexte aktuálnych spoločenských zmien*. Prešov: FHPV PU, 2001, s. 352–356.

- GLUCHMAN, V. Prečo byť mravný. Kontexty mravnej výchovy. *Pedagogická revue* 1996, 48, č. 9–10, s. 415–424.
- GLUCHMAN, V. *Úvod do etiky*. Prešov: LIM, 2000.
- GORDON, W.; SORK, T. J. Ethical issues and codes of ethics. Views of adult education practitioners in Canada and the United States. *Adult Education Quarterly* 2001, 51, č. 3, s. 202–218.
- HOMPLEWICZ, J. Podpora a zavedenie pedagogickej etiky. *Pedagogická revue* 2001, 53, č. 1, s. 1–10.
- HUSU, J. Constructing Ethical Representations From the Teacher's Pedagogical Practice: A Case of Prolonged Reflection. *Interchange* 2003, 34, č. 1, s. 1–21.
- KOSOVÁ, B. Profesia a profesionalita učiteľa. In: *Pedagogická revue*, 2006, r. 58, č. 1, s. 1–14.
- ROSA, V. Učiteľ a jeho profesia – problémy a perspektívy. *Pedagogická revue* 2003, 55, č. 3, s. 216–230.
- SPIPKOVÁ, V. a kol. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2004.
- ŽILÍNEK, M. *Étos a utváranie mravnej identity osobnosti*. Bratislava: IRIS, 1997.

IMPORTANCE OF ETHICS IN TEACHING CURRICULA

Abstract: Besides a lot of positives, after the year 1989 the dynamic development of our society has brought also some negative features to our life – here we can mention new ethical and moral problems of all society inclusive education and the teacher profession. Ethical and moral problems concerning children and teenagers appear more and more in schools and in out-of school environment and their solution can be hardly successful without integration of such problems and their solution to the context of the whole society. School environment is not an isolated space that eliminates problems of all society – on the contrary, all society events and social climate are demonstrated by ethical and moral problems in school institutions. For this reason I consider ethics in teaching to be an important part of education curricula of future teachers; this subject could help in solution, reduction or elimination of negative effects mentioned above.

Key words: ethics in teaching curricula, norms of teacher profession, undergraduate and further training of teachers